

Udsatte boligområder

Hvad siger forskningen om årsager, problemer og erfaringer med indsatser i udsatte boligområder?

Andersen, Hans Skifter; Nielsen, Rikke Skovgaard; Bech-Danielsen, Claus; Mechlenborg, Mette; Stender, Marie

Publication date:
2022

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Andersen, H. S., Nielsen, R. S., Bech-Danielsen, C., Mechlenborg, M., & Stender, M., (2022). *Udsatte boligområder: Hvad siger forskningen om årsager, problemer og erfaringer med indsatser i udsatte boligområder?*, 26 s., BUILD Notat

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Udsatte boligområder

Hvad siger forskningen om årsager, problemer og erfaringer med indsatser i udsatte boligområder?

Hans Skifter Andersen, Rikke Skovgaard Nielsen, Claus Bech Danielsen, Mette Mechlenborg og Marie Stender.

Udsatte boligområder

Hvad siger forskningen om årsager, problemer og erfaringer med indsatser i udsatte boligområder?

Forord

Formålet med dette skrift er at formidle centrale elementer af den eksisterende forskning om udsatte boligområder; i Danmark bl.a. opsamlet på BUILD, AAU (det tidligere Statens Byggeforskningsinstitut) gennem mere end 30 års forskning.

Notatet er bygget op omkring en række forklaringer på, hvorfor der er opstået udsatte boligområder, hvad de konkrete problemer er, hvad det betyder for beboerne at bo der, og hvilke erfaringer man har haft med at ændre områderne. I noterne er refereret til centrale forskningspublikationer, som er oplistet i afsnittet om anvendt litteratur.

Hans Skifter Andersen, Rikke Skovgaard Nielsen, Claus Bech Danielsen, Mette Mechlenborg og Marie Stender

Indhold/pointer

Indhold/pointer	3
Boligområder er udsatte, fordi de fravælges af boligsøgende, der selv kan vælge, hvor de vil bo	4
Den fysiske udformning af udsatte boligområder medvirker til at gøre områderne udsatte	4
Den grundlæggende årsag til boligområdets udsathed er stigmatisering og lav status	6
Medierne medvirker til stigmatiseringen af udsatte boligområder	7
Udsatte boligområder er skabt af social og etnisk segregation i byerne	8
Koncentration af indvandrere i nogle af de udsatte boligområder skyldes især, at etniske danskere fravælger områderne	9
Opsplitning på boligmarkedet skaber segregation	10
Koncentration af sociale problemer er selvforstærkende, men problemerne er relativt små i danske områder	11
Voksne beboere i udsatte boligområder bliver sjældent mere udsatte af at bo der – heller ikke etniske minoriteter	13
Børn og unge kan blive negativt påvirket af at bo i udsatte boligområder	14
Områdeindsatser har sjældent 'normaliseret' udsatte boligområder	15
Udskiftning af beboerne har haft begrænset effekt – europæiske erfaringer	17
De danske områdeindsatser har forhindret, at områderne er blevet lige så hårdt problemramte, som det er set i udlandet	18
Anvendt litteratur	21

Boligområder er udsatte, fordi de fravælges af boligsøgende, der selv kan vælge, hvor de vil bo

Udsatte by- og boligområder defineres ofte ud fra deres beboersammensætning, dvs. ud fra, i hvor høj grad området er domineret af fattige, socialt udsatte og arbejdsløse. I de senere år også ud fra andelen af etniske minoriteter. Dette kan føre til den opfattelse, at udsatte boligområder opstår, fordi socialt udsatte mennesker i særlig grad søger bolig i disse områder. Men det er at forveksle årsag med virkning. Mere præcist er udsatte boligområder steder, som har svært ved at tiltrække boligsøgende, der selv kan vælge, hvor de vil bo. Grundlæggende er det derfor de udsatte boligområders udfordring, at de befinder sig nederst i bolighierarkiet og udgør bunden af det lokale boligmarked¹. Det er områder, som af mange forskellige grunde fravælges af de bedrestillede. Derfor kan borgere med få valgmuligheder på boligmarkedet lettere få en bolig her. I modsætning til i mange andre lande har man i Danmark gode boliger i sådanne områder. Det betyder, at områderne giver fattige, socialt svage og indvandrere gode muligheder for at få en ordentlig bolig. Men det medfører samtidig, at der i områderne opstår en relativt høj koncentration af de fattigste i samfundet – ofte mennesker med sociale problemer. Selvom områderne udefra anses for at være dårlige områder at bo i, opleves de af mange af beboerne som gode områder at bo i².

Når arbejdsløse beboere kommer i arbejde og klarer sig bedre, er der mange af dem, som flytter væk³. Derfor bidrager beboernes flyttemønstre til, at de udsatte boligområder oprettholder deres høje koncentration af beboere med relativt få ressourcer. Områderne har samtidig en del beboere, der har boet i områderne længe, og hvis socioøkonomiske ressourcer ikke forbedres over tid.

Koncentrationen af udsathed i visse almene boligområder går tilbage til 1970'erne og 1980'erne, hvor en stor del af arbejderklassen forlod den almene sektor for at købe parcelhus. Herved blev der problemer med udlejning i visse almene boligområder, hvilket gjorde det nemmere for dem, der har færrest muligheder på boligmarkedet, at finde en bolig her. Samtidig har den kommunale anvisningsret medført, at mange borgere med sociale problemer er blevet placeret her. Mange af dem kom fra saneringskvarterer i ældre boligområder. Dette skabte en koncentration af beboere uden for arbejdsmarkedet og nytilkomne indvandrere, der igen førte til stigmatisering og lav status for områderne. Udsatte boligområder er især opstået i store boligområder med etageboliger og i kommuner med mange arbejdsløse. Der har været større risiko for udvikling af udsatte boligområder i kommuner, hvor de almene boliger er koncentreret i få, men store boligområder⁴.

1 Skifter Andersen H. (2021). Boligen i samfundet. Viden fra boligforskningen; Bech-Danielsen C. & Stender M. (2017). Fra ghetto til blandet by

2 Center for Boligsocial Udvikling (2015). Naboskab i udsatte boligområder; Bech-Danielsen & Stender. (2017), op.cit.; Bech-Danielsen C., Stender M. & Mechlenborg M. (2020). Baseline undersøgelser for Bispehaven, Gellerup parken, Taastrupgård, Vollsmose

3 Boje-Kovacs B., Egsgaard-Pedersen A., Weatherall C.D. (2021). Residential mobility and persistent neighborhood deprivation

4 Skifter Andersen H. (2005). Den sociale og etniske udvikling i almene boligafdelinger

Den fysiske udformning af udsatte boligområder medvirker til at gøre områderne udsatte

Efterkrigstidens enorme byggeboom var resultat af en systematisk industrialisering af byggeriet, hvor brug af helt nye produktionsformer, byggeteknikker og bygningsmaterialer muliggjorde en masseproduktion af boliger⁵. Alene i 1973 blev der fuldført 55.000 almene boliger; et niveau, vi ikke har været i nærheden af hverken før eller siden. Det industrialiserede montagebyggeri var imidlertid en uprøvet byggeform, og evalueringer har peget på en række problematiske fysiske forhold i montagebyggeriet. De fysiske udfordringer har været udpeget som medvirkende til udvikling af et dårligt omdømme⁶. Det handler primært om:

1. **Byggetekniske problemer og nedslidning**
2. **Boligområdernes skala og repetition**
3. **Ensidig logik – monofunktionalitet, ensartede boliger, ejerform m.m.**
4. **Bymæssig isolation.**

De mest alvorlige og omkostningstunge byggetekniske problemer har været utætheder i flade tage og betonskader⁷. Andre tilbagevendende byggetekniske problemer har været nedslidte rørføringer, nedslidte vinduer og kuldebroer, der medfører dårlig boligkomfort og risiko for skimmelvækst. Nedslidningen kom ofte synligt til udtryk i bebyggelserne, og det blev typisk særligt grelt, i perioden efter en fysisk renovering blev besluttet, til den rent faktisk blev gennemført; i denne periode blev der typisk sparet på den daglige vedligeholdelse med det resultat, at boligområdet kom til at fremstå urimeligt nedslidt⁸.

Også montagebebyggelsernes fysiske planlægning og arkitektoniske udtryk er blevet kritiseret. Ikke mindst bebyggelsernes skala er blevet udpeget som et afgørende problem⁹. Skalaen gør det svært at orientere sig i områderne, og sammen med arkitekturens repetitive karakter og fraværet af oplevelsesmæssig variation kom de til at virke kedelige og monotone. Montagebebyggelsernes repetitive karakter er også blevet kritiseret for at gøre det svært for beboerne at skabe personlig identifikation i deres boligområde¹⁰, og fra flere sider påpeges beboernes begrænsede mulighed for at give montagebebyggelsernes boligblokke og uderum personlig prægning og sætte sig synlige spor i de fysiske omgivelser¹¹. Det kan have den uheldige effekt, at montagebebyggelserne ikke i tilstrækkelig grad fungerer som 'hjem'.

5 Nygaard E. (1984). Tag over hovedet.; Bech-Danielsen C. (2004). Moderne arkitektur – hva' er meningen? ; Bech-Danielsen C. (2008). Renoveringer af almene bebyggelser 2004-2007

6 Bech-Danielsen C. & Stender M. (2017). Fra ghetto til blandet by.

7 Bygge- og Boligstyrelsen (1997). 22 overfrakker. Facadeinddækninger – en eksempelsamling; Bech-Danielsen C., Varming M. (1997). Smukkere renoveringer; Bech-Danielsen, C. (2008), op.cit.

8 Bech-Danielsen C. (2008), op.cit.

9 Gehl J. (2010). Byer for mennesker; Gehl I. & Gehl J. (red.) (2021). Den menneskelige dimension

10 Norberg-Schulz C. (1995). Stedskunst

11 Vacher M. (2007). Hjem kære hjem. Din bolig dit valg – da lejerne blev herre i eget hus; Bech-Danielsen C. & Stender M. (2021). Renovering af almene boligområder 2017-2019: Erfaringer med fysisk renovering – arkitektur, socialt liv og omdømme

Kritikken af montagebebyggelsernes repetitive karakter har også at gøre med bebyggelsernes ensidige logik. Områderne er typisk monofunktionelle¹², det samme arkitektoniske udtryk gentages¹³, områderne er historisk endimensionale¹⁴, de huser kun én ejerform, og de bygger på en universel idé om den gode bolig for et gennemsnitligt menneske¹⁵. Kritikken af det universalistiske menneskesyn blev allerede fremført som led i den helt tidlige kritik af efterkrigstidens modernistiske byplanlægning. Her blev der lagt vægt på, at den rationelle planlægning ikke havde øje for byens sociale liv og traditionelle livsformer¹⁶. I Danmark kritiserede Ingrid Gehl og Jan Gehl på tilsvarende vis modernismens arkitektur- og planlægningskoncept for kun at fokusere på menneskets funktionelle behov og glemme vigtige psykologiske og oplevelsesmæssige kvaliteter¹⁷.

I de senere år er der i stigende grad blevet anlagt et bystrategisk blik på boligområderne¹⁸, og nye strategiske samarbejder er blevet etableret mellem boligorganisationer, kommuner og private aktører¹⁹. Det sker med henblik på at omdanne områderne fysisk og på at udvikle rammerne for et muligt større socialt mix²⁰. Samtidig fører det bystrategiske blik til en kritik af, at efterkrigstidens store almene bebyggelser både visuelt, mentalt og trafikalt – og til tider socialt – fungerer som 'isolerede øer', der skiller sig ud fra omgivende bydele²¹. Der argumenteres for, at løsningen af de udsatte boligområders problemer bør sammenkobles med udviklingen i omgivende bydele og forstads kvarterer. Med de nye partnerskaber mellem boligorganisationer, kommuner og private aktører er det imidlertid ikke alene et spørgsmål om, at omgivelsernes funktioner og infrastruktur bringes ind i de almene boligområder, men også om, at tilhørende ideologier og markeds kræfter bringes i spil. Dermed bliver boligområderne mødested – og måske kampplads – for forskellige ideologier²².

Den grundlæggende årsag til boligområders udsathed er stigmatisering og lav status

Tidligere var hovedårsagerne til boligområders udsathed især, at de havde en dårlig boligstandard og var præget af fysisk forfald. I dag er årsagerne mere komplekse. Udsatte boligområder i Danmark har, sammenlignet med udlandet, en høj boligstandard, og undersøgelser har vist, at beboerne er lige så tilfredse med de fysiske forhold som i andre almene boliger²³. Hovedårsagen til, at områderne befinder sig nederst i bolighierarkiet og derfor fravælges af en stor del af befolkningen, er, at de er stigmatiserede som steder med lav status²⁴. En del af beboerne bor her, fordi de ikke har andre muligheder. I litteraturen er det blevet kaldt 'udstødte steder'²⁵.

¹² Bech-Danielsen C. & Christensen G. (2017). Boligområder i bevægelse: Fortællinger om fysiske og boligsociale indsatser; Bech-Danielsen C., Kirkeby I.M. & Ginnerup S. (2014). Renovering af almene bebyggelser: Evaluering af fysiske indsatser gennemført i perioden 2011-2013; Bech-Danielsen C. & Stender M. (2017). Fra ghetto til blandet by.

¹³ Nygaard (1984) op.cit., Tietjen A. (2010). Forstadens bygningskultur 1945-1989

¹⁴ Ruby I. & Ruby A. (2007). Reclaiming Modernism; Bech-Danielsen C., (2013). Kunsten at klinke en forstad

¹⁵ Bech-Danielsen (2004), op.cit.

¹⁶ Jacobs J., (1993). The Death and Life of Great American Cities

¹⁷ Gehl I. (1971). Bomiljø; Gehl J. (2010). Byer for mennesker; Gehl I. & Gehl J. (red.) (2021). Den menneskelige dimension

¹⁸ Kjeldsen L., Frederiksen N.Ø. & Sundstrup R.B. (2019). Boligsocialt arbejde under omdannelse.; Bech-Danielsen & Stender (2017), op.cit.

¹⁹ Skovgaard Nielsen et al. (2021). Strategisk styring og udvikling i de boligsociale indsatser: Evaluering af Landsbyggefondens boligsociale indsatser finansieret af 2015-2018-midlerne.

²⁰ Gruis V. (2008). Organisational archetypes for Dutch housing associations; Alves S. (2019). Nuancing the international debate on social mix: evidence from Copenhagen; Skovgaard Nielsen R. & Blomgren Jepsen M. (2020). På vej mod social mix? Konsekvenser af ufrivillig fraflytning fra udsatte boligområder

²¹ Kvorning J. (red.) (2012). Bæredygtige forstæder: 10 anbefalinger fra Forstædernes Tænketaank; Bjørn N. (red.) (2008). Arkitektur der Forandrer

²² Bech-Danielsen & Stender (2017), op.cit.

²³ Center for Boligsocial Udvikling (2015). Naboskab i udsatte boligområder.

²⁴ Hastings A. (2004). Stigma and social housing estates: Beyond pathological Explanations

²⁵ Skifter Andersen H. (2002). Excluded places. On the interaction between segregation, urban decay and deprived neighbourhoods

Synlige sociale problemer og tilstedeværelse af mange etniske minoriteter medvirker til denne stigmatisering²⁶. Bebyggelsernes store skala og deres arkitektoniske udtryk er også medvirkende, for de ensartede betonblokke skiller sig ofte markant ud fra omgivende kvarterer og bliver i det omgivende samfund et symbol på sociale problemer og lav status. At områderne siden indførelsen af ghettolisten i 2010 har fået prædikatet 'ghettoer', bidrager til denne stigmatisering²⁷. Det samme gør betegnelsen parallelsamfund. Begge fremhæver områderne som anderledes og problematiske, hvilket mindsker incitamentet til at vælge områderne for dem, der har andre valgmuligheder. Også ressourcestærke beboere, eksempelvis yngre mennesker i uddannelse eller arbejde, som ellers er glade for at bo i områderne, vælger at flytte, fordi de ikke vil bo et sted, der er kendt som ghetto eller parallelsamfund²⁸.

Medierne medvirker til stigmatiseringen af udsatte boligområder

Stigmatisering af udsatte boligområder sker ifølge international forskning også i medierne²⁹. Bl.a. fordi medierne i overvejende grad fokuserer på negative, spektakulære begivenheder såsom vold, hærværk, narko- og bandeopgør, mens de mere positive historier sjældnere formidles³⁰. De positive eller ambivalente historier om udsatte områder har desuden en tilbøjelighed til at blive præsenteret på en negativ baggrund, hvorved de bekræfter den overordnede negative fortælling om området. I flere tilfælde præsenteres problemerne i de udsatte områder som et karaktertræk ved boligområdetets beboere frem for som konsekvensen af strukturelle forhold i samfundet. Der bliver så at sige trukket en linje mellem beboernes handlinger, deres boligadresse, og i mange tilfælde deres etniske identitet, i en såkaldt patologisk forklaring på adfærd³¹. I mange tilfælde underbygges beskrivelsen af områdernes negative stedsidentitet af en journalistisk stil, hvor medierne påtager sig rollen som dem, der åbner et vindue ind til et sted, hvor læseren ellers ikke er velkommen³². Denne form for retoriske greb er med til at øge modsætningen mellem 'dem' og 'os'³³. Medierne er derfor både med til at fastholde og med til at producere en negativ stedsidentitet. Samtidig er flere af de tilsyneladende positive historier skrevet på en negativ baggrund, f.eks. om bolig sociale tiltag eller planer om renovering, hvorved de bekræfter stedets problemer.

I den danske kontekst spiller den årlige offentliggørelse af udsatte boligområder på det, der indtil for nylig hed ghetto-listen, en central rolle i mediernes stigmatisering. For det første genererer den nationale liste i sig selv et stort antal medieklip³⁴. Det har i særlig høj grad betydning for de mindre kendte boligområder på listen, som ellers ikke normalt optræder i medierne, og som derfor får en medieidentitet, alene fordi de er på listen³⁵.

²⁶ Skifter Andersen H. (2008). Why do residents want to leave deprived neighbourhoods? The importance of residents' subjective evaluations of their neighbourhood and its reputation; Skifter Andersen H. (2006). Undersøgelse af til- og fraflytningen fra tre multietniske boligområder

²⁷ Stender M. (2018). Efter vi er blevet en ghetto. Dystopisk stedsbranding i udsatte boligområder

²⁸ Stender M., Bech-Danielsen C. & Mechlenborg M. (2022), op.cit.

²⁹ Dean J. & Hastings A. (2000). Challenging Images: Housing Estates, Stigma and Regeneration; Jensen S.O. and Christensen A. (2012). Territorial Stigmatization and Local Belonging; Kearns A., Kearns O. and Lawson L. (2013). Notorious Places: Image, Reputation, Stigma. The Role of Newspapers in Area Reputations for Social Housing Estates

³⁰ Dean J. & Hastings A. (2000), op.cit.; Arthurson K. (2004). From stigma to demolition: Australian debates about housing and social housing; Mechlenborg M. & Stender M. (2022). Holes in the spaces of the welfare state. Media coverage and residents' responses in the so-called hardest ghettos in Denmark

³¹ Hastings, A. (2004). Stigma and Social Housing Estates: Beyond Pathological Explanations

³² Devereux E., Haynes A. & Power M.J. (2011). At the Edge: Media Constructions of a Stigmatised Irish Housing Estate

³³ Freiesleben M. von. (2016). Et Danmark Af Parallelsamfund: Segregering, Ghettoisering Og Social Sammenhængskraft: Parallelsamfundet i Dansk Diskurs 1968-2013 – Fra Utopi Til Dystopi.

³⁴ Bech-Danielsen C., Mechlenborg M. & Stender M. (2020). Vollsmose. Arbejdsrapport – baselineundersøgelse 2019.

³⁵ Bech-Danielsen C., Nordberg L.W. & Sundstrup R.B. (2022). Munkebo

For det andet bliver der i omtalen af de største og mest kendte udsatte boligområder, f.eks. Vollsmose og Gellerupparken, ofte brugt eksempler, som andre områder måles og vurderes ud fra³⁶. Her får områderne deres stedsidentitet, ikke fra deres konkrete kontekst og specifikke levede erfaringer i området, men fra deres placering – øverst – på den nationale liste og som årsag til den danske parallelsamfundspolitik. Dansk parallelsamfundspolitik bidrager således til den stigmatisering af områderne, som den samtidig har til formål at udbedre³⁷.

Medieomtalen påvirker beboernes opfattelse af deres boligområde og deres opfattelse af, hvad andre tænker om dem³⁸. De fleste beboere henviser til mediehistorier, når de skal beskrive områdets omdømme, og flere studier viser, at medierne præger beboernes forståelse af deres boligområde³⁹. Medieomtalerne gives ofte af beboerne som eksemplificering af områdets omdømme. Tendensen er, at beboere med en relativt svag stedstilknytning opfatter historierne som bevis på områdets dårlige omdømme, mens beboere med en relativt høj stedstilknytning ser mediehistorierne som konkrete eksempler på overdrivelse og unuancerede formidlinger, der ser bort fra det liv, der leves i områderne⁴⁰. Således giver mediernes konkrete historier beboerne mulighed for at forhandle, modargumentere eller afvise en fortolkning af deres boligområde, samtidig med at artiklerne har en direkte indflydelse på deres stedserfaringer⁴¹.

Udsatte boligområder er skabt af social og etnisk segregation i byerne

Årsagerne til, at udsatte boligområder opstår, er komplekse, men de har især en sammenhæng med en generel segregation i byerne. Der er en tendens til, at byer opdeles i områder, som bebos af forskellige sociale og etniske grupper. I byer med stærk segregation er der større risiko for, at der opstår områder med en høj koncentration af sociale problemer, og det er sværere at afhjælpe dem⁴². Det er derfor vigtigt at forstå og påvirke de processer, som skaber segregation, hvis man vil modvirke dannelsen af udsatte boligområder og forsøge at løse deres problemer. Løsningen på udfordringerne i de udsatte boligområder bør således ikke alene være centreret om de udsatte boligområder i sig selv; det er afgørende at forholde sig til de større, strukturelle forhold, der skaber områderne, i samspillet med den øvrige by.

Hovedårsagerne til segregation er henholdsvis social og rumlig ulighed⁴³. Det er på den ene side omfanget af økonomiske, sociale og etniske forskelle i befolkningen, på den anden side forskelle i boligområdets attraktivitet og status. Jo større forskelle mellem boligområder og jo større social ulighed, jo stærkere segregation får man, og jo større risiko for udsatte boligområder. I mange lande har etniske forskelle i befolkningen været en særlig årsag til segregation, fordi boligområder med mange etniske minoriteter fravælges af majoritetsbefolkningen⁴⁴. Det er de også blevet i Danmark i de sidste 30 år. Dette har haft stor betydning for dannelsen af udsatte boligområder.

³⁶ Bech-Danielsen C., Stender M. & Mechlenborg M. (2020). Gellerupparken; Bech-Danielsen C., Mechlenborg M. & Stender M. (2020). Vollsmose

³⁷ Mechlenborg M. & Stender M. (2022), op.cit.

³⁸ Haynes A., Devereux E. & Power M.J. (2014). Media Representations, Stigma and Neighbourhood Identity; Devereux et. al. (2011), op.cit.

³⁹ Haynes et. al. (2014), op.cit.

⁴⁰ Mazanti B. (2002). Fortællinger fra et sted

⁴¹ Mechlenborg M. & Stender M. (2022), op.cit.

⁴² Skifter Andersen H. (2021). Boligen i samfundet, Kapitel 8. Social og etnisk segregation i byerne.

⁴³ Skifter Andersen H. (2003). Urban sores. On the interaction between segregation, urban decay and deprived neighbourhoods

⁴⁴ Skifter Andersen H. (2019). Ethnic spatial segregation in European cities

Segregationen af indkomstgrupper har været stigende i Danmark gennem de sidste 30 år⁴⁵. Især har den været stigende i hovedstadsområdet. Der er en markant opdeling omkring København i rige kommuner mod nord og fattige kommuner mod vest og syd. Forskellene mellem disse dele af hovedstadsområdet har været stigende i en lang periode⁴⁶. Også internt i København og Frederiksberg har der været stigende indkomstforskelle mellem boligområder⁴⁷.

Koncentration af indvandrere i nogle af de udsatte boligområder skyldes især, at etniske danskere fravælger områderne

I 1990'erne var der en stærk vækst i antallet af boligområder med en stor andel etniske minoriteter – såkaldte '*multietniske boligområder*'⁴⁸. Udviklingen skyldtes først og fremmest, at antallet af etniske minoriteter er steget; ikke at de er blevet mere skævt fordelt i byerne. Den etniske segregation har reelt været aftagende siden midten af 1990'erne⁴⁹. Danmark er et af de lande i Europa, som har den laveste grad af etnisk segregation⁵⁰.

Indvandrere i Danmark har sjældent stærke præferencer for at bo i områder med et flertal af etniske minoriteter⁵¹, men nogle af dem foretrækker områder med en blanding af danskere og minoriteter, fordi de føler sig mere trygge der⁵². Dette har en sammenhæng med, at nogle af dem er bange for at møde racisme og diskrimination, hvis de bliver isoleret i områder med få etniske minoriteter, og at de af samme grund kan føle sig mere trygge i områder, der er præget af deres egen etniske eller religiøse baggrund⁵³. Der er også nogle, som lægger vægt på at bo tæt på familie og venner⁵⁴.

Omfattende forskning har vist, at når etniske minoriteter ofte bor adskilt fra landets majoritetsbefolkning, skyldes det ikke kun minoriteternes adfærd. Majoritetsbefolkningens adfærd har faktisk størst betydning. Majoritetsbefolkningens til- og fraflytning fra boligområder er således stærkt påvirket af den etniske sammensætning af områderne. Fraflytningen stiger i takt med andelen af etniske minoriteter (kaldet 'white flight'), men af størst betydning er, at tilflytningen falder markant (kaldet 'white avoidance')⁵⁵. Majoritetsbefolkningen fravælger således ofte multietniske boligområder. Det er en mulighed, som personer med mere begrænsede valgmuligheder på boligmarkedet ikke har. Dette bidrager til en større koncentration af arbejdsløse og socialt svage i områderne, både etniske danskere og minoriteter.

Det er en erfaring helt tilbage fra USA i starten af forrige århundrede, at mange nye indvandrere bosætter sig i multietniske boligområder for at få hjælp og støtte fra tidligere indvandrede fra samme land⁵⁶. Men disse præferencer ændres med tiden, efterhånden som indvandrerne bliver mere integrerede i samfundet, og ofte flytter de herefter væk

⁴⁵ Damm A.P., Hassani A. & Schultz-Nielsen M.L. (2019). Residential Segregation in Denmark during 1986–2016

⁴⁶ Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2019). De rigeste kommuner har dobbelt så høj indkomst som de fattigste

⁴⁷ Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2012). Stigende indkomstforskelle i København

⁴⁸ Skifter Andersen H. (2015). Indvandring, integration og etnisk segregation: udviklingen i indvandrernes bosætning siden 1985

⁴⁹ Damm A.P., Hassani A. & Schultz-Nielsen M.L. (2019), op.cit.

⁵⁰ Skifter Andersen H. (2019). Ethnic spatial segregation in European cities

⁵¹ Kun ca. 2 % ønsker at bo i et område med et flertal af etniske minoriteter, Skifter Andersen H. (2006). Bo sammen eller spredt? Etniske minoriteters boligønsker og motiver for bosætning

⁵² Skifter Andersen H. (2019), op.cit.

⁵³ Bech-Danielsen C., Mechlenborg M. & Stender M. (2020). Vollsmose

⁵⁴ Det er der ca. 30 pct., der gør, Skifter Andersen H. (2006), op.cit.

⁵⁵ Skifter Andersen H. (2017). Selective moving behaviour in ethnic neighbourhoods: white flight, white avoidance, ethnic attraction or ethnic retention?

⁵⁶ Skifter Andersen H. (2019), op.cit.

fra de multietniske boligområder for at få bedre boligforhold og for at undslippe den stigmatisering, der er forbundet med multietniske boligområder. Der er den samme tendens i Danmark⁵⁷. Tilbage i de multietniske boligområder forbliver især indvandrere uden for arbejdsmarkedet og med lav indkomst.

Opsplitning på boligmarkedet skaber segregation

Boligmarkedets struktur er en væsentlig faktor i den stigende segregation. Boligforsyningen er opdelt i forskellige ejerformer, der har forskellige kvaliteter og betingelser for adgang. Det er det, man kalder 'segmentering' af boligmarkedet. På et meget segmenteret boligmarked er betingelserne for adgang til de forskellige ejerformer ulige for forskellige sociale eller etniske grupper, hvilket resulterer i en skæv fordeling af grupper på tværs af ejerformer. Segmenteringen af boligmarkedet afhænger af, i hvilken grad boligpolitikken skaber ens eller uens adgangsmuligheder og økonomiske incitamenter for forskellige grupper i forskellige ejerformer.

Den geografiske fordeling af ejerformer mellem forskellige boligområder er en vigtig årsag til segregation⁵⁸. Udviklingen i segregationen afhænger af, hvordan forskellige boligtyper er lokaliseret i byerne; om boliger med forskellig standard og ejerform er koncentreret i forskellige kvarterer, eller om de er blandede i de enkelte boligområder. Almene boliger er blevet lidt mere spredt placeret i byerne i de sidste 40 år⁵⁹, men er stadig meget skævt fordelt mellem boligområder og kommuner.

Forholdene på boligmarkedet har særlig stor betydning for den etniske segregation⁶⁰. Etniske minoriteter har relativt sværere ved at få adgang til private udlejningsboliger og andelsboliger⁶¹, bl.a. på grund af mangel på sociale kontakter til udlejere og andelsforeninger, mindre gennemskuelige regler for adgang til boligerne samt i nogle tilfælde direkte diskrimination. Desuden køber etniske minoriteter, af forskellige grunde, sjældnere ejerbolig, også selvom de har gode indkomster⁶². De er først og fremmest henvist til boliger i den almene sektor, hvor over halvdelen af dem bor. Samtidig oplever mange etniske minoriteter i Danmark, at de faktisk tilbydes gode boligforhold i den almene sektor⁶³. Den skæve geografiske fordeling af almene boliger har således stor betydning for etnisk segregation.

Udviklingen på boligmarkedet har generelt medført en øget koncentration af socialt udsatte og etniske minoriteter i almene boligområder. Gennem de senere år er de sociale forskelle mellem ejere og lejere øget⁶⁴; især mellem almene boliger og resten af boligmarkedet. Beboersammensætningen i den almene sektor er således i stadigt højere grad præget af beboere uden for arbejdsmarkedet. De udpegede udsatte boligområder afviger i virkeligheden ikke meget fra gennemsnittet i sektoren⁶⁵. Der er således mange andre almene boligområder,

⁵⁷ Skifter Andersen H. (2016). Spatial assimilation? The development in immigrants' residential career with duration of stay in Denmark

⁵⁸ Skifter Andersen H., Andersen H.T. & Ærø T. (2000). Social polarisation in a segmented housing market. Segregation in greater Copenhagen

⁵⁹ Damm et. al. (2019), op. cit.

⁶⁰ Skifter Andersen H., Andersson R., Wessel T. & Vilks K. (2016). The impact of housing policies and housing markets on ethnic spatial segregation: comparing the capital cities of four Nordic welfare states

⁶¹ Skifter Andersen H. (2006). Etniske minoriteters flytninger og boligvalg

⁶² Kauppinen T., Skifter Andersen H. & Hedman L. (2015). Determinants of immigrants' entry to homeownership in three Nordic capital city regions

⁶³ Skovgaard Nielsen R. (2017). The Potentials of a Strong Social Housing Sector: The Case of Turks and Somalis in the Copenhagen Housing Market

⁶⁴ Ifølge Statistikbanken steg den disponible indkomst blandt husstande i ejerboliger med 90 pct. fra 2000 til 2019, mens den kun steg 61 pct. for lejere. BL's statistik viser, at den personlige indkomst steg 7 pct. i almene boliger 2014-18, men 11 pct. for hele befolkningen

⁶⁵ Ifølge BL's statistik er i gennemsnit 30 pct. af beboerne i almene boliger indvandrere og efterkommere fra ikke-vestlige lande

som er tæt på de kriterier, der formelt anvendes til at karakterisere udsatte boligområder. Voksende sociale og etniske forskelle mellem beboerne i almene boliger og resten af boligmarkedet har ført til øget social og etnisk segregation. Den vigtigste årsag til, at vi har udsatte boligområder, er den stadigt mere skæve beboersammensætning i den almene sektor.

Koncentration af sociale problemer er selvforstærkende, men problemerne er relativt små i danske områder

En koncentration af socialt svage beboere i et boligområde kan forstærke de sociale problemer og medføre dårligere levevilkår, fysisk nedslidning og forværret ejendomsøkonomi – især hvis der kommer tomme lejligheder. Blandt de problemer, som er påpeget i mange af de værst ramte områder i Europa, er⁶⁶:

- Fysisk forfald som følge af byggeskader, fysisk nedbrydning og nedslidning af bygninger og friarealer, hærværk, øget uorden og synligt affald
- Normbrydende adfærd: kriminalitet og optøjer, vandalisme, narkotika, alkoholisme og støjende adfærd
- Sociale og racemæssige spændinger og konflikter, herunder konflikter mellem grupperinger af unge med problematisk adfærd
- Nedbrud af sociale relationer og social organisering
- Høj fraflytningsfrekvens og social ustabilitet
- Faldende efterspørgsel fra boligsøgende, som kan resultere i tomme lejligheder
- Økonomiske problemer for ejendomssejere som følge af faldende huslejeindtægter, stigende driftsudgifter og faldende ejendomsværdier
- Forringet boligadministration og -service
- Forringet privat service på grund af vigende købekraft, og nogle gange også forringet offentlig service på grund af øget belastning af denne service
- Dårligt fungerende skoler; bl.a. på grund af mange børn fra familier med sociale og sproglige udfordringer.

Der er blevet peget på, at problemerne, alt andet lige, er større i højhuse end i lavt byggeri, og at de især er til stede i store bebyggelser⁶⁷. Det gælder også i en dansk sammenhæng. Langt størstedelen af de udsatte boligområder i Danmark er store montagebyggerier fra 1960-1979, de er typisk lokaliseret i byernes udkant, og de er som regel fysisk afsondret fra omgivelserne og har få funktioner, der henvender sig til omgivelserne⁶⁸. De arkitektoniske og infrastrukturelle forhold isolerer boligområderne fysisk fra omgivende kvarterer, og det bliver fra flere sider betragtet som medvirkende årsag til social isolation og til grobund for udvikling af særlige normer og til afvigende adfærd inde i områderne.

⁶⁶ Skifter Andersen H. (2002). Excluded places. On the interaction between segregation, urban decay and deprived neighbourhoods

⁶⁷ Kearns A. et al. (2012). 'Living the High Life'? Residential, Social and Psychosocial Outcomes for High-Rise Occupants in a Deprived Context

⁶⁸ Programbestyrelsen (2006). Udsatte boligområder i Danmark. Programbestyrelsen gør status; Bech-Danielsen C. & Christensen G. (2017). Boligområder i bevægelse: Fortællinger om fysiske og boligsociale indsatser; Bech-Danielsen C. & Stender M. (2017). Fra ghetto til blandet by

Problemerne i udsatte boligområder har været omfattende i mange europæiske lande, eksempelvis tomme lejligheder, fysisk forfald, høj kriminalitet, konflikter og dårlig ejendomsøkonomi. Et meget markant eksempel er bebyggelsen Hoptille i Amsterdam, der blev opført i 1980'erne. Det var meget svært at udleje boligerne fra starten, og dem, der flyttede ind, havde store sociale problemer. Bebyggelsen blev hurtigt præget af meget synlige sociale problemer og kriminalitet, og gennemtrækket var 55 % allerede efter ét år. To år efter tømte man hele bebyggelsen for beboere og gennemførte en omfattende renovering⁶⁹.

Til sammenligning er problemerne i danske udsatte boligområder relativt små⁷⁰. Tilfredsheden med at bo der er generelt kun lidt mindre end i andre almene boligområder, og beboerne er lige så tilfredse med de fysiske omgivelser⁷¹. Det største problem for dem er stigmatiseringen af områderne og det dårlige omdømme⁷². Af de mere konkrete negative forhold er især nabogener og utryghed, primært pga. unge med problematisk adfærd⁷³. Lokale skoler er også belastede af mange elever, der kommer fra socialt svage hjem, og har udfordringer med mange flersprogede elever med dårligere danskundskaber⁷⁴. Dette skyldes bl.a. skolesegregation – at bedrestillede familier flytter deres børn væk fra lokale skoler⁷⁵.

Når et boligområde først er havnet i en udsat position, kan der gå nogle stærke processer i gang, som forstærker deres problemer og udsathed over tid. Der er ofte et stort gennemtræk i et udsat boligområde⁷⁶. Beboere, som er kommet i arbejde, forlader området og erstattes af nye beboere, som ofte er uden for arbejdsmarkedet, den såkaldte elevatoreffekt. Indvandrere, der har været længere tid i landet og opnået beskæftigelse, erstattes af nyere indvandrede⁷⁷. Der er en meget følsom balance mellem til- og fraflytning, som relativt hurtigt kan ændre beboersammensætningen. Der kan hurtigt ske en yderligere koncentration af udsatte mennesker med flere synlige sociale problemer, som påvirker områdets status og stigmatisering negativt. Særlig effekt har hændelser med synlig kriminalitet, som giver presseomtale og medfører en øget stigmatisering af de ramte boligområder⁷⁸. Den årlige udgivelse af parallel-samfundslisten giver også meget negativ omtale og forstærker også stigmatiseringen af områder, som ellers ikke er kendte i offentligheden⁷⁹. Fysisk nedslidning og manglende investeringer kan desuden forringe områdernes attraktivitet og medføre sociale problemer. De opfattes i stigende grad som afvigende fra den øvrige by⁸⁰. Der er således en tendens til, at områdernes udsathed kan øges med tiden, hvis man ikke imødegår problemerne.

Voksne beboere i udsatte boligområder bliver sjældent mere udsatte af at bo der – heller ikke etniske minoriteter

En problemstilling, der har været genstand for megen forskning, er, hvorvidt beboere i problemramte boligområder oplever en yderligere social udstødning fra samfundet og får forringet deres livsmuligheder som følge af at bo i områderne. Det kaldes for negative nabolageffekter.

⁶⁹ Wassenberg F. (2013). Large housing estates: Ideas, rise, fall and recovery

⁷⁰ Hansen K.E. et al. (2010). Om at bo sammen i et multietnisk boligområde

⁷¹ Center for Boligsocial Udvikling (2015). Naboskab i udsatte boligområder

⁷² Skifter Andersen H. (2006). Undersøgelse af til- og fraflytningen fra tre multietniske boligområder

⁷³ Kleis B. (2010). Livet i multietniske boligområder. Integration, rummelighed og konflikthåndtering; Mechlenborg M., Bech-Danielsen C. & Stender M. (2021). Tingbjerg.

⁷⁴ Andersen D. et al. (2012). Indsatser for tosprogede elever: kortlægning og analyse

⁷⁵ Skovgaard Nielsen R. & Andersen H.T. (2019). Ethnic school segregation in Copenhagen: A step in the right direction?

⁷⁶ Skifter Andersen H. (2006). Undersøgelse af til- og fraflytningen fra tre multietniske boligområder

⁷⁷ Skifter Andersen H. (2016). Spatial assimilation? The development in immigrants' residential career with duration of stay in Denmark

⁷⁸ Bech-Danielsen C., Stender M. & Mechlenborg M. (2020). Baseline undersøgelser for Bispehaven, Gellerupparken, Taastrupgård, Vollsmose; Stender M., Bech-Danielsen C. & Mechlenborg M. (2022), Mjølnerparken; Stender M., Bech-Danielsen C. & Mechlenborg M. (2021). Finlandsparken; Bech-Danielsen C., Nordberg L.W. & Sundstrup R.B. (2021), Gadehavegaard.

⁷⁹ Bech-Danielsen C., Nordberg L.W. & Sundstrup R.B. (2021), op. cit.

⁸⁰ Kearns A. et al. (2013). Notorious Places: Image, Reputation, Stigma. The Role of Newspapers in Area Reputations for Social Housing Estates

Statistisk set er der en overrepræsentation af arbejdsløse beboere i udsatte boligområder, men hvad er årsag, og hvad er virkning? Bliver man fattig af at bo i udsatte områder, eller bor man i områderne, fordi man er fattig? Man har ikke kunnet identificere, hvilke konkrete mekanismer der kan skabe de negative nabolageffekter⁸¹. Det har været meget svært på grundlag af de mange studier at sige noget afgørende om, hvorvidt der er nabolageffekter, og hvor store de er. Der har således været få afgørende konklusioner om eksistensen af dem, især for Europa⁸².

Den bagvedliggende antagelse er, at boligområder udgør relativt tætte sociale netværk, hvor beboerne påvirker hinanden indbyrdes, og at personer med afvigende adfærd virker som negative rollemodeller for andre beboere, fx med hensyn til manglende jobsøgning, kriminalitet og misbrug. Det er en antagelse, som i vid udstrækning kan problematiseres for de fleste boligområder⁸³. I de moderne samfund bevæger man sig meget rundt i byen, og sociale netværk er normalt meget spredte rent geografisk. I mange tilfælde har man kun en overfladisk kontakt med sine naboer. Man kunne formode, at interaktionen er tættere i områder med mange arbejdsløse, som tilbringer det meste af deres tid i boligen, hvor nogle undersøgelser har vist, at disse er mere knyttet til området⁸⁴. En undersøgelse i danske udsatte boligområder tyder dog ikke på, at der er større interaktion mellem disse⁸⁵. En af årsagerne er, at områderne er meget heterogene med mange forskellige etniske og sociale grupper. Dette betyder også, at der er mange forskellige normer i områderne.

Både inden for forskning og politik findes en hypotese om, at indvandrere bliver langsommere integreret i samfundet, hvis de bor i multietniske boligområder. Det har man ikke klar evidens for. En dansk undersøgelse⁸⁶ har derimod vist, at asylmodtagere, der oprindeligt af kommunen blev anbragt i udsatte boligområder, ikke har klaret sig dårligere end dem, der blev anbragt andre steder. Den samme undersøgelse viste også, at det har en positiv effekt for indvandrere, hvis der er flere indvandrere med beskæftigelse i området. De udsatte boligområder har i vid udstrækning fungeret som et springbræt for nye indvandrere på deres vej ind i samfundet⁸⁷. Hovedårsagen til, at der er mange arbejdsløse etniske minoriteter tilbage i områderne, er, at de, der har klaret sig godt og fået arbejde, har forladt dem. Det kaldes elevatoreffekten. De nye, der flytter ind, er oftere arbejdsløse end dem, der flytter ud⁸⁸. Dermed ændres der ikke på områdernes socioøkonomiske beboersammensætning, men for den enkelte beboer, der er kommet i arbejde, ændres vedkommendes socioøkonomiske situation, uanset om de flytter eller bliver boende.

Børn og unge kan blive negativt påvirket af at bo i udsatte boligområder

For børn og unge er der evidens for, at de kan påvirkes negativt af at bo i et udsat eller multietnisk boligområde. Unge i udsatte boligområder bliver, som det fremgår af det følgende,

⁸¹ Friedrichs J. (2016). Neighbourhood Effects: Lost in Transition?

⁸² Galster G.C. (2012). The Mechanism(s) of Neighborhood Effects. Theory, Evidence, and Policy Implications

⁸³ Henning C. & Lieberg M. (1996). Strong ties or weak ties? Neighbourhood networks in a new perspective

⁸⁴ van Bergeijk E., Bolt G. & van Kempen R. (2008). Social Cohesion in Deprived Neighbourhoods in the Netherlands: the Effect of the Use of Neighbourhood Facilities

⁸⁵ Hansen K.E. et al. (2010). Om at bo sammen i et multietnisk boligområde

⁸⁶ Damm A.P. (2014). Neighborhood quality and labor market outcomes: Evidence from a quasi-random neighborhood assignment of immigrants

⁸⁷ Edin P.A., Fredriksson P. & Åslund O. (2003). Ethnic enclaves and the economic success of immigrants – evidence from a natural experiment

⁸⁸ Skifter Andersen H. (2010). Spatial Assimilation in Denmark. Why do Immigrants move to and from Multi-ethnic Neighbourhoods?

ofte kriminelle og får dårligere uddannelse – også når man har kontrolleret for social og etnisk baggrund. Som udgangspunkt kan det anføres, at hvis forældre påvirkes negativt af deres boligområde, vil det også slå igennem for børnene. Dette kan bl.a. ske, hvis forældrenes økonomiske muligheder og helbred påvirkes af at bo i udsatte boligområder. Men som beskrevet er der ikke sikker dokumentation for, at forældrene faktisk påvirkes negativt.

Generelt er børns og unges liv mere begrænset til bolig- og lokalområdet, og det må derfor forventes, at de er mere påvirkede af lokale forhold end voksne. Det er også vist, at børnefamilier er mere lokalt bundne end andre voksne⁸⁹, hvilket kan betyde, at børnefamilier generelt er mere orienterede mod lokalområdet. Der er peget på tre mekanismer, som kan have en negativ betydning for børn og unge, der vokser op i udsatte boligområder. Den ene er, at unge kan blive mere negativt påvirket af dårlige rollemodeller blandt andre unge, blandt andet af kriminelle. Dette er en udbredt bekymring også blandt forældre – særligt mødre – i de udsatte boligområder⁹⁰. Den anden er, at der kan være dårligere skoler i byområder med udsatte boligområder, eksempelvis fordi der er en koncentration af børn med sociale eller sproglige udfordringer. En tredje mekanisme er, at en manglende tilstedeværelse af mere ressourcerstærke beboere, som stiller højere krav til skoler, institutioner mv., kan have betydning for, hvordan skolerne fungerer.

En dansk undersøgelse⁹¹, igen baseret på materiale om boliganbragte asylansøgere, har vist, at der er en større hyppighed af kriminalitet blandt anbragte unge i områder, hvor der generelt er en stor andel af beboere med dom for kriminalitet. Det var især andelen i området dømt for voldskriminalitet, der havde betydning for unge mænds senere kriminalitet, og især hvis de dømte var unge mænd. Det havde også betydning, om de dømte kom fra samme etniske gruppe som de anbragte. Især mænd, som var unge teenagere ved ankomsten, blev påvirket af kriminalitet i området. Danske studier viser, at en væsentlig årsag til, at unge etniske minoriteter kommer på kanten af samfundet, er, at de klarer sig dårligt i skolen og føler sig marginaliserede i samfundet⁹². Deres særlige boligsituation, med mange beboere i relativt små boliger, medfører, at de unge opholder sig på gaden og danner modkulturer. Men kriminaliteten er faldet i de senere år⁹³, bl.a. på grund af boligsociale indsatser⁹⁴.

Mange europæiske studier viser, at unge, som er vokset op i udsatte boligområder, får dårligere uddannelse end andre⁹⁵. Dette skyldes især, at de oftere har forældre med lav uddannelse, men der er også evidens for, at boligområdets – og skolens – sociale og etniske sammensætning har en vis betydning. Unge kan blive påvirket af gruppedannelse i deres boligområde, som udvikler alternative normer til vigtigheden af skole og uddannelse⁹⁶. En hollandsk undersøgelse⁹⁷ tyder på, at dette ikke så meget skyldes negative rollemodeller i boligområdet, som at kvaliteten af lokale skoler er dårligere. Unge med etnisk baggrund klarer sig generelt dårligere, men når man sammenligner skoler, gælder det for både etniske minoriteter og majoritetsbefolkningen, at det er den sociale sammensætning i skolerne, som er afgørende; ikke den etniske⁹⁸. Skolesegregationen betyder, at børn fra bedrestillede

⁸⁹ Henning C. & Lieberg M. (1996), op.cit.

⁹⁰ Bech-Danielsen C., Stender M. & Mechlenborg M. (2020). Gellerupparken; Stender M., Bech-Danielsen C. & Mechlenborg M. (2022). Mjølnerparken; Stender M., Bech-Danielsen C. & Mechlenborg M. (2021). Finlandsparken; Mechlenborg M., Bech-Danielsen C. & Stender M. (2021). Tingbjerg

⁹¹ Damm A.P. & Dustmann C. (2014). Does Growing Up in a High Crime Neighborhood Affect Youth Criminal Behavior?

⁹² Kalkan H. (2014). Gadeliv blandt unge mænd fra Nørrebro

⁹³ Deloitte & Kraka (2018). En lysere fremtid for unge ghettobeboere

⁹⁴ Christensen G. et al. (2019). Boligsociale indsatser bidrag til at forebygge kriminalitet i udsatte boligområder – Evaluering af Landsbyggefondens boligsociale indsatser finansieret af 2011-14-midlerne

⁹⁵ Norvik V. & Galster G. (2019). Neighborhood variation in early adult educational outcomes: The case of Norway

⁹⁶ Kalkan H. (2014), op.cit.

⁹⁷ Sykes B. & Musterd S. (2011). Examining Neighbourhood and School Effects Simultaneously: What Does the Dutch Evidence Show?

⁹⁸ Sykes B. & Musterd S. (2011), op.cit.

familier fravælger de lokale skoler, der så får en højere koncentration af børn fra familier med lavere uddannelse og flere med sociale problemer⁹⁹.

I de senere år har der imidlertid i Danmark været store fremskridt i andelen af unge i udsatte boligområder, som får uddannelse¹⁰⁰. Det er en følge af boligsociale indsatser og en forstærket indsats i lokale skoler¹⁰¹.

Områdeindsatser har sjældent 'normaliseret' udsatte boligområder

Overordnet set har der været brugt tre forskellige strategier i forbindelse med områdeindsatser i Europa¹⁰²:

1. Gøre området mere attraktivt og mindre bymæssigt isoleret
2. Styrke beboerne og deres sociale kapital
3. Ændre boligsammensætningen for at ændre beboersammensætning.

Næsten alle indsatserne er i større eller mindre udstrækning blevet evalueret, men det har været svært at udrede, hvilke virkninger indsatserne havde – især på længere sigt¹⁰³. Der har desuden været en del uklarhed om, hvordan man skulle evaluere deres virkninger¹⁰⁴; ligesom det har været svært at udrede, hvilke foranstaltninger der har haft hvilke effekter, fordi der har været tale om meget komplekse indgreb med komplekse virkninger. Det er derfor svært at isolere effekterne og lave en entydig kobling mellem indsats og effekt. Det har i mange tilfælde været svært at konkludere på andet, end hvordan de konkrete fysiske, sociale og organisatoriske forhold som helhed på kort sigt har ændret sig i områderne¹⁰⁵. Man har desuden sjældent sat årsagerne til problemerne og løsningen på dem ind i en større lokal, bypolitisk kontekst, selv om denne har haft stor og forskellig betydning for de enkelte områder. Det er dog blevet slået fast i en dansk evaluering, at de fysiske omdannelser og renoveringer i almene boligområder generelt er blevet af bedre kvalitet og mere langtidsholdbare – både byggeteknisk og æstetisk – i de seneste to årtier¹⁰⁶.

I forskningslitteraturen har der været stor uenighed om, hvilke permanente virkninger områdeindsatser har haft. De fleste evalueringer er gennemført næsten umiddelbart efter indsatsernes ophør¹⁰⁷. Er områderne blevet 'normaliserede' i forhold til den øvrige by, og kan man regne med, at de ikke falder tilbage til en negativ udvikling, når indsatserne er ophørt? Ofte har den generelle vurdering af indsatsernes permanente effekt været ret negativ, og nogle forskere mener, at kun få af områderne er blevet normaliserede, og sjældent de mest problemramte¹⁰⁸.

⁹⁹ Skovgaard Nielsen R. & Andersen H.T. (2019). Ethnic school segregation in Copenhagen: A step in the right direction?

¹⁰⁰ KAB: Flittige unge i Tingbjerg og Taastrupgaard. Baseret på en undersøgelse fra Arbejderbevægelsens Erhvervsråd. <https://www.kab-bolig.dk/nyheder/2019/flittige-unge-i-tingbjerg-og-taastrupgaard>

¹⁰¹ Christensen G. et al. (2018). Børn og unges uddannelseschancer – de boligsociale indsatser bidrag – Evaluering af Landsbyggefondens boligsociale indsatser finansieret af 2011-14-midlerne

¹⁰² Skifter Andersen H. (2021). Boligen i samfundet, Kapitel 10. Indsatser i udsatte by- og boligområder

¹⁰³ Rhodes J., Tyler P. & Brennan A. (2005). Assessing the Effect of Area Based Initiatives on Local Area Outcomes: Some Thoughts Based on the National Evaluation of the Single Regeneration Budget in England

¹⁰⁴ Rhodes J., Tyler P. & Brennan A. (2005), op.cit.

¹⁰⁵ Batty E. et al. (2010). New Deal for Communities national evaluation

¹⁰⁶ Bech-Danielsen C. & Stender M. (2021). Renovering af almene boligområder 2017-2019: Erfaringer med fysisk renovering – arkitektur, socialt liv og omdømme

¹⁰⁷ Skifter Andersen (2021), op.cit.

¹⁰⁸ Matthews P. (2012). From area-based initiatives to strategic partnerships: have we lost the meaning of regeneration?

Der er også uenighed om, hvad man egentlig ved om indsatsernes effekt, fordi langtidsanalyser har været sjældne. Det eneste studie, som har set på langtidsvirkningerne, er en undersøgelse i 20 områder i England over en periode på 25 år¹⁰⁹. De 20 områder havde fået markante indsatser, hvor nedrivning, nybyggeri og ændring af ejerformer spillede en stor rolle. Undersøgelsen konkluderede, at seks af områderne havde haft en stabil fremgang, ti områder havde haft forbedringer på nogle områder og tilbagegang på andre, mens fire områder fortsat havde store problemer. Selv om forskellene mellem områderne og den øvrige by var blevet reduceret, afveg områderne fortsat betydeligt fra andre boligområder. Den væsentligste forbedring var, at problemerne med tomme lejligheder var elimineret. En afgørende faktor var, om områderne befandt sig i byer, hvor boligmarkedet var presset og efterspørgslen efter lejeboliger stærk, eller på steder, hvor efterspørgslen efter socialt boligbyggeri var lav¹¹⁰.

Forskere på BUILD udfører aktuelt en tiårig følgeevaluering af omdannelserne af de 15 områder på listen over såkaldte 'hårde ghettoer'. Fokus i evalueringen er at undersøge, hvordan områdernes sociale liv, omdømme og sammenhæng med den omgivende by forandres som følge af de fysiske omdannelser. Det er endnu for tidligt at konkludere på omdannelsernes effekt, men de første baseline-rapporter peger på en række opmærksomhedspunkter, eksempelvis at udsigten til omdannelser og nedrivninger i sig selv kan skabe utryghed og gøre det mindre attraktivt – også for ressourcestærke beboere – at bo i områderne¹¹¹.

Det er således svært at ændre et udsat boligområdes status, og det kræver en mangeårig indsats. Der er få eksempler på, at meget udsatte områder er blevet ændret til 'normale' boligområder med en mindre socialt og etnisk ensidig beboersammensætning og en stabil beboerudvikling. Der, hvor man er kommet nærmest på at påvise forbedringer, er, hvor problemer med udlejningen er ophørt, eller hvor surveys blandt beboerne har vist, at de mener, at områdets dårlige omdømme er væsentligt forbedret¹¹².

Ovenstående betyder dog ikke, at de gennemførte områdeindsatser har været forgæves. De har ofte standset en negativ udvikling i områderne, gjort boligstandarden og levevilkårene bedre for beboerne og hjulpet nogle af dem på vej til et bedre liv¹¹³.

Udskiftning af beboerne har haft begrænset effekt – europæiske erfaringer

Nogle af de første europæiske indsatser i 1990'erne, som alene var baseret på en strategi om at styrke beboerne og deres sociale kapital, viste sig ikke at kunne ændre områdernes status som udsatte boligområder. I nogle af de mest problematiske områder brugte man derfor i stigende grad en strategi om større eller mindre nedrivning af boliger, erstattet med nybyggeri, og salg til andre ejerformer¹¹⁴. Ændring af bolig- og beboersammensætningen er

¹⁰⁹ Tunstall R. & Coulter A. (2006). Twenty-five years on twenty estates. Turning the tide?

¹¹⁰ 'However, where demand for social housing and low-cost home ownership is low across a region, even estates that already have attractive housing, or have received major investment and offer a range of tenures, cannot necessarily escape from low relative popularity and the problems that go with it'. Tunstall et al., pp 62

¹¹¹ Se f.eks.: Bech-Danielsen C., Stender M. & Mechlenborg M. (2020), op.cit.

¹¹² Rhodes J., Tyler P. & Brennan A. (2005) op.cit.; Skifter Andersen H. (2021) Boligen i samfundet, kapitel 10, Erfaringer med indsatser i udsatte boligområder

¹¹³ Wassenberg F. (2013). Large housing estates: Ideas, rise, fall and recovery; Skifter Andersen H. (2002b). Can deprived housing estates be revitalised?

¹¹⁴ Verhage R. (2005). Renewing urban renewal in France, the UK and the Netherlands.

blevet set som middel til både at gøre områderne mere velfungerende og til at ændre deres sociale status i byhierarkiet¹¹⁵.

Man har i nogle tilfælde haft forventninger om, at nedrivning og ændring af ejerformer ville mindske sociale problemer og skabe positive nabolageffekter ud fra forestillinger om, at en mere blandet beboersammensætning ('social mix') ville betyde ændrede normer i boligområdet og mere social kapital¹¹⁶. I andre tilfælde har man lagt mere vægt på, at man ville opnå en ændring af områdernes boligudbud og sociale status, som ville mindske deres udstødning og stigmatisering¹¹⁷.

Ved de omfattende fysiske ændringer er det i de fleste tilfælde lykkedes at få indflyttere med en anden social profil end tidligere til de nybyggede eller omdannede boliger¹¹⁸, selv om det i nogle tilfælde ikke har været nemt at finde tilflyttere¹¹⁹. Det har været mere tvivlsomt, hvorvidt der også er sket sociale ændringer i de tilbageblevne eksisterende boliger, og om området som helhed har fået et bedre omdømme. Nogle studier peger på forbedringer¹²⁰, mens andre konkluderer, at man ikke har fået de forventede ændringer i den sociale sammensætning i de uændrede boliger i området, og at omdømmet ikke synes forbedret – i hvert fald ikke på kort sigt¹²¹. Internationale erfaringer med bystrategisk omdannelse af udsatte boligområder, hvor der både etableres nye typer boliger, funktioner, infrastruktur mv., viser en vis effekt i forhold til ændret beboersammensætning. Men ofte afspejler det, at en del af de mere udsatte beboergrupper er blevet genhuset i andre områder, hvor der ofte opstår nye udsatte boligområder i stedet¹²².

De fleste undersøgelser viser desuden, at man ikke har fået de forbedringer i de sociale forhold blandt de tilbageblevne beboere, som man forventede, og dermed, at man ikke har fået mere social kapital i området. I nogle tilfælde er der fortsat problemer med utryghed og sociale konflikter. Kontakten mellem nye og gamle beboere er minimal, og i nogle tilfælde har der direkte været konflikter¹²³. Undersøgelser fra Frankrig peger dog på, at nytillflyttede, som havde en tidligere relation til området – selv havde boet der eller havde familie eller venner der – i højere grad interagerede med de eksisterende beboere og også agerede mæglere i konfliktsituationer¹²⁴. Det understreger vigtigheden af at indtænke eksisterende beboere, som ellers ville fraflytte områderne, som målgruppe for eventuelle nye boliger¹²⁵.

Ændringer i bolig- og beboersammensætningen i udsatte boligområder har også nogle gange været begrundet med, at man ville mindske den sociale og etniske segregation i byen. Det afgørende her er, i hvor høj grad de oprindelige beboere i de ændrede områder er blevet flyttet til områder med en mere blandet beboersammensætning. Her er der imidlertid evidens for, at de forflyttede beboere ofte havner i andre udsatte boligområder eller områder, der er på vej til at blive det. Det har man i Holland populært døbt vandsengseffekten¹²⁶.

¹¹⁵ Power A. & Mumford K. (1999). The slow death of great cities? Urban abandonment or urban renaissance

¹¹⁶ Kearns A. & Mason P. (2007). Mixed Tenure Communities and Neighbourhood Quality; Skovgaard Nielsen R. & Blomgren Jepsen M. (2020). På vej mod social mix? Konsekvenser af ufrivillig fraflytning fra udsatte boligområder

¹¹⁷ Wassenberg F. (2011). Demolition in the Bijlmermeer: Lessons from transforming a large housing estate

¹¹⁸ Zwiers M., van Ham M. & Kleinhans R. (2018). The effects of physical restructuring on the socioeconomic status of neighbourhoods: Selective migration and upgrading

¹¹⁹ Carnegie A., Norris M. & Byrne M. (2018). Tenure mixing to combat public housing stigmatization: External benefits, internal challenges and contextual influences in three Dublin neighborhoods

¹²⁰ Carley M. (2002). Community regeneration and neighbourhood renewal: a review of the evidence.

¹²¹ Kleinhans R. (2004). Social implications of housing diversification in urban renewal: A review of recent literature.

¹²² Bech-Danielsen C. & Stender M. (2017), op.cit.

¹²³ Bolt G. & Van Kempen R. (2011). Successful Mixing? Effects of Urban Restructuring Policies in Dutch Neighbourhoods

¹²⁴ Lelevrier C. (2013). Social mix neighbourhood policies and social interaction: The experience of newcomers in three new renewal developments in France

¹²⁵ Bech-Danielsen & Stender (2017), op.cit.

¹²⁶ Blomgren Jepsen M. & Skovgaard Nielsen R. (2018). Ufrivillig fraflytning fra udsatte Boligområder

De danske områdeindsatser har forhindret, at områderne er blevet lige så hårdt problemramte, som det er set i udlandet

Som i andre lande begyndte man i Danmark med fysiske indsatser i 1980'erne. Erfaringerne med disse førte til, at man fra 1990'erne og frem har haft en bredere tilgang med kombinerede fysiske, sociale og økonomiske indsatser¹²⁷.

Den politiske opfattelse af problemerne i udsatte boligområder og de formulerede formål med indsatserne ændredes gradvist fra 1990 og frem. I de første år så man områderne som steder, der var ofre for den almindelige segregation i samfundet, og formålet med indsatserne var at gøre områderne mere attraktive for tilflyttere og forbedre levevilkårene for beboerne. Efter år 2000 ændrede disse opfattelser sig mere i retning af, at problemerne skyldtes beboersammensætningen, især andelen af etniske minoriteter¹²⁸. Dette blev især tydeligt med indførelsen af ghettolisten i 2010 og parallelsamfunds aftalen i 2018.

Ligesom det gælder for indsatser i udlandet, har vi endnu kun begrænset viden om effekterne af de omfattende indsatser i udsatte boligområder i Danmark, og hvilke indsatstyper der har hvilke virkninger. Især ved vi ikke noget om effekterne på længere sigt. Evalueringer af bystrategiske omdannelser tyder dog på, at ny infrastruktur sammen med offentlige funktioner inde i eller på kanten af området kan koble området bedre til omgivelserne og forbedre områdets omdømme¹²⁹. Boligsociale indsatser har ofte haft en markant effekt for beboerne¹³⁰, hvoraf nogle så senere er fraflyttet, hvilket betyder, at den sociale sammensætning for selve områderne kun ændres lidt¹³¹.

Uden indsatserne ville problemerne i områderne have været markant større. Der er mange områder, som er blevet mere velfungerende, og de sociale problemer er blevet mindre. Det har dog, som i udlandet, vist sig svært at fjerne dårligt omdømme og lav social status fra områderne. De er ikke kommet ud af deres position som 'udstødte' områder. Der er blevet peget på, at manglende kvalitet af de gennemførte renoveringer og manglende fokus på den efterfølgende drift og vedligeholdelse er en af forklaringerne¹³². I mange tilfælde har det været nødvendigt at gennemføre nye fysiske renoveringer efter en kortere årrække, og det har som regel været nødvendigt, i et eller andet omfang, at fortsætte med at støtte områderne med forskellige løbende sociale indsatser for at undgå en ny deroute¹³³. Et eksempel er Vollsmose, hvor kvarterløftet i perioden 2003-2008 var en af de mest succesfulde indsatser i Danmark, som på kort tid medførte et meget forbedret omdømme, væsentligt større tryghed, et fald i fraflytningen og flere beskæftigede blandt tilflytterne¹³⁴. Ikke desto mindre er Vollsmose i dag et af de omdannelsesområder, der skal gennemgå gennemgribende forandringer, herunder nedrivninger.

I en årrække har man forsøgt at påvirke beboersammensætningen ved at regulere tilflytningen ved hjælp af fleksibel og kombineret udlejning. Formålet har været at gøre det nemmere for ressourcerstærke boligsøgende at flytte ind i udsatte boligområder og mindske tilflytningen af arbejdsløse mv. I en evaluering¹³⁵ af forløbet 2006-2010 gav kommuner og boligselskaber udtryk for, at anvisningsreglerne havde en positiv effekt på tilflytningen.

¹²⁷ Skifter Andersen H. (1999). Byudvalgets indsats 1993-98. Sammenfattende evaluering

¹²⁸ Skifter Andersen H. (2021), op.cit.

¹²⁹ Stender M. & Bech-Danielsen C. (2019). Bridging Social Gaps. Transforming Disadvantaged Areas by Linking Them to the City

¹³⁰ Christensen G. et al. (2019). Boligsociale indsatser bidrag til at forebygge kriminalitet i udsatte boligområder – Evaluering af Landsbyggefondens boligsociale indsatser finansieret af 2011-14-midlerne

¹³¹ Christensen G. (2013). Indsatser i udsatte boligområder. Hvad virker, hvorfor og hvordan?

¹³² Bech-Danielsen C. (2008). Renoveringer af almene bebyggelser 2004-2007

¹³³ Skifter Andersen H. (2021), op.cit.

¹³⁴ Skifter Andersen H. et al. (2009). Evaluering af indsatsen i fem kvarterløftsområder 2002 - 2008

¹³⁵ Christensen G. et al. (2015). Erfaringer med at ændre socialt mix i udsatte Boligområder. Evaluering af brugen af anvisnings- og Udlejningsredskaber som led i landsbyggefondens 2006-10-midler

Den statistiske analyse af beboerændringer i områderne var imidlertid ikke helt så positiv, idet man ikke fandt en sammenhæng mellem brugen af anvisningsreglerne og udviklingen i beboersammensætningen. Årsagen, i kommuner med et mindre stramt boligmarked, kan være, at det var svært at tiltrække ressourcestærke boligsøgende. I andre, at mange af dem, der brugte ordningen, flyttede hurtigt igen. Med parallelsamfundsftalen blev fleksibel udlejning et obligatorisk værktøj for områder på listen over udsatte boligområder.

Et af de nyeste forsøg med beboerudskiftning i en bebyggelse i Aalborg¹³⁶ har vist, at man, i hvert fald på kortere sigt, kan ændre beboersammensætningen i omdannede boliger. Det afgørende er, om det også holder på langt sigt. Der er ikke kommet ændringer i den sociale sammensætning i de øvrige boliger i området, hvilket svarer til de ovenfor beskrevne erfaringer fra udlandet. Det fremgår ikke, hvordan kommunen og boligselskabet har løst problemerne med at omplacere de beboere, der er flyttet ud af bebyggelsen, og om det er lykkedes at undgå 'vandsengseffekter', dvs. at andre områder får en øget koncentration af sociale problemer.

¹³⁶ BL – Danmarks Almene Boliger (2019). De første resultater af Aalborg-modellen

Anvendt litteratur

A

Alves S. (2019). Nuancing the international debate on social mix: evidence from Copenhagen. *Housing Studies*

Andersen D. et al. (2012). Indsatser for tosprogede elever: kortlægning og analyse. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2012). Stigende indkomstforskelle i København. Analyse

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2019). De rigeste kommuner har dobbelt så høj indkomst som de fattigste. Analyse

Arthurson K. (2004). From stigma to demolition: Australian debates about housing and social housing. *Journal of Housing and the Built Environment* 19, 255-270

B

Batty E. et al. (2010). New Deal for Communities national evaluation. Department for Communities and Local Government

Bech-Danielsen C. & Christensen G. (2017). Boligområder i bevægelse: Fortællinger om fysiske og boligsociale indsatser. København, Landsbyggefonden

Bech-Danielsen C. & Stender M. (2017). Fra ghetto til blandet by. København: Gads Forlag

Bech-Danielsen C. & Varming M. (1997). Smukkere renoveringer. Statens Byggeforskningsinstitut

Bech-Danielsen C. & Stender M. (2021). Renovering af almene boligområder 2017-2019: Erfaringer med fysisk renovering – arkitektur, socialt liv og omdømme. BUILD Rapport 2021-2

Bech-Danielsen C. (2004). Moderne arkitektur – hva' er meningen? Systime

Bech-Danielsen C. (2008). Renoveringer af almene bebyggelser 2004-2007. SBI; Nr. 2008:11. SBI forlag

Bech-Danielsen C. (2013). Kunsten at klinke en forstad. I: Dirkinck-Holmfeld, Kim (red.), *Fremtidens forstæder*. Bogværket, 94-107

Bech-Danielsen C., Nordberg L.W. & Sundstrup R.B. (2022). Munkebo. Baseline rapport 2021. Aalborg Universitetsforlag

Bech-Danielsen C., Kirkeby I.M. & Ginnerup S. (2014). Renovering af almene bebyggelser: Evaluering af fysiske indsatser gennemført i perioden 2011-2013. SBI forlag

Bech-Danielsen C., Mechlenborg M. & Stender M. (2020). Vollsmose: Arbejdsrapport – baselineundersøgelse 2019. SBI 2020:07. Statens Byggeforskningsinstitut

Bech-Danielsen C., Mechlenborg M. & Stender M. (2020). Taastrupgård: Arbejdsrapport – baselineundersøgelse 2019. SBI; Nr. 2020:03. Aalborg Universitet

Bech-Danielsen C., Nordberg L.W. & Sundstrup R.B. (2021). Gadehavegaard. Baselineundersøgelse 2020 BUILD Rapport; Nr. 20. Aalborg Universitetsforlag

Bech-Danielsen C., Stender M. & Mechlenborg M. (2020). Bispehaven: Arbejdsrapport – baselineundersøgelse 2019. SBI; Nr. 2020:02. Aalborg Universitet

Bech-Danielsen C., Stender M. & Mechlenborg M. (2020). Gellerupparken: Arbejdsrapport – baselineundersøgelse 2019. SBI; Nr. 2020:01. Aalborg Universitet

Bjørn N. (red.)(2008). Arkitektur der Forandrer. Gads Forlag

BL – Danmarks Almene Boliger (2019). De første resultater af Aalborg-modellen. BL-ANALYSE

Blomgren Jepsen M. & Skovgaard Nielsen R. (2018). Ufrivillig fraflytning fra udsatte Boligområder. SBI 2018:10. Statens Byggeforskningsinstitut

Boje-Kovacs B., Egsgaard-Pedersen A. & Weatherall C.D. (2021). Residential mobility and persistent neighborhood deprivation. Journal of Housing Economics 53

Bolt G. & van Kempen R. (2011). Successful Mixing? Effects of Urban Restructuring Policies in Dutch Neighbourhoods. Tijdschrift Voor Economische en Sociale Geografie Vol. 102, No. 3, 361-368

Bygge- og Boligstyrelsen (1997). 22 overfrakker. Facadeinddækninger – en eksempelsamling.

C

Carley M. (2002). Community regeneration and neighbourhood renewal: a review of the evidence. Communities Scotland

Carnegie A., Norris M. & Byrne M. (2018). Tenure mixing to combat public housing stigmatization: External benefits, internal challenges and contextual influences in three Dublin neighbourhoods. Cities 79, 12-17

Center for Boligsocial Udvikling (2015). Naboskab i udsatte boligområder

Christensen G. (2013). Indsatser i udsatte boligområder. Hvad virker, hvorfor og hvordan? Kraks Fond Byforskning

Christensen G. et al. (2018). Børn og unges uddannelseschancer – de boligsociale indsatser bidrag – Evaluering af Landsbyggefondens boligsociale indsatser finansieret af 2011-14-midlerne. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Christensen G. et al. (2019). Boligsociale indsatser bidrag til at forebygge kriminalitet i udsatte boligområder – Evaluering af Landsbyggefondens boligsociale indsatser finansieret af 2011-14-midlerne. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Christensen G. et al. (2015). Erfaringer med at ændre socialt mix i udsatte Boligområder. Evaluering af brugen af anvisnings- og Udlejningsredskaber som led i landsbyggefondens 2006-10-midler. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

D

Damm A.P. (2014). Neighborhood quality and labor market outcomes: Evidence from a quasi-random neighborhood assignment of immigrants. Journal of Urban Economics 79, 139-166

Damm A.P. & Dustmann C. (2014). Does Growing Up in a High Crime Neighborhood Affect Youth Criminal Behavior? *American Economic Review*, 104(6), 1806-1832

Damm A.P., Hassani A. & Schultz-Nielsen M.L. (2019). Residential Segregation in Denmark during 1986-2016. I: Hassani A., Residential Segregation and Public Housing. PhD dissertation Aarhus BSS, University Department of Economics and Business Economics

Dean J. & Hastings A. (2000). *Challenging Images: Housing Estates, Stigma and Regeneration*. The Policy Press

Deloitte & Kraka (2018). *En lysere fremtid for unge ghettobeboere*

Devereux E., Haynes A. & Power M.J. (2011). At the Edge: Media Constructions of a Stigmatised Irish Housing Estate. *Journal of Housing and the Built Environment* 26, no. 2

E

Edin P.A., Fredriksson P. & Åslund O. (2003). Ethnic enclaves and the economic success of immigrants—evidence from a natural experiment. *The Quarterly Journal of Economics*, 329-357

F

Freiesleben M. von (2016). *Et Danmark Af Parallelsamfund: Segregering, Ghettoisering Og Social Sammenhængskraft: Parallelsamfundet i Dansk Diskurs 1968-2013 – Fra Utopi Til Dystopi*. Københavns Universitetsforlag

Friedrichs J. (2016). Neighbourhood Effects: Lost in Transition? *Analyse & Kritik* 01/2016, 73-89

G

Galster G.C. (2012). The Mechanism(s) of Neighborhood Effects. Theory, Evidence, and Policy Implications. I: van Ham M. et al. (red.), *Neighbourhood Research: New Perspectives*, Dordrecht

Gehl I. & Gehl J. (red.) (2021). *Den menneskelige dimension*. Arkitektens Forlag

Gehl I. (1971). *Bomiljø*. SBI-Rapport 71, Statens Byggeforskningsinstitut

Gehl J. (2010). *Byer for mennesker*. Bogværket

Gruis V. (2008). Organisational archetypes for Dutch housing associations. *Environment and Planning C: Government and Policy* 26, 1077-1092

H

Hansen K.E. m.fl. (2010). *Om at bo sammen i et multietnisk boligområde*. SBI 2010:01. Statens Byggeforskningsinstitut

Hastings A. (2004). Stigma and social housing estates: Beyond pathological Explanations. *Journal of Housing and the Built Environment* 19, 233-254

Haynes A., Devereux E. & Power M.J. (2014). *Media Representations, Stigma and Neighbourhood Identity*. I: Norris M. (red.), *Social Housing, Disadvantage and Neighbourhood Liveability. Ten Years of Change in Social Housing Neighbourhoods*, Routledge

Henning C. & Lieberg M. (1996). Strong ties or weak ties? Neighbourhood networks in a new perspective. *Scandinavian Housing and Planning Research* Volume 13, Issue 1, 3-26

J

Jacobs J. (1993). *The Death and Life of Great American Cities*. Random House

Jensen S.Q. & Christensen A. (2012). Territorial Stigmatization and Local Belonging. *City* 16, no. 1-2, 74-92

K

KAB: Flittige unge i Tingbjerg og Taastrupgaard. <https://www.kab-bolig.dk/nyheder/2019/flittige-unge-i-tingbjerg-og-taastrupgaard>

Kalkan H. (2014). Gadeliv blandt unge mænd fra Nørrebro. SBI 2014:13. Statens Byggeforskningsinstitut

Kauppinen T., Skifter Andersen H. & Hedman L. (2015). Determinants of immigrants' entry to homeownership in three Nordic capital city regions. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 97(4), 1-20

Kearns A. et al. (2012). 'Living the High Life'? Residential, Social and Psychosocial Outcomes for High-Rise Occupants in a Deprived Context, *Housing Studies*, 27:1, 97-126

Kearns A. et al. (2013). Notorious Places: Image, Reputation, Stigma. The Role of Newspapers in Area Reputations for Social Housing Estates. *Housing Studies* 28:4, 579-598

Kearns A. & Mason P. (2007). Mixed Tenure Communities and Neighbourhood Quality. *Housing Studies*, Vol. 22, No. 5, 661-691

Kjeldsen L., Frederiksen N.Ø. & Sundstrup R.B. (2019). Boligsocialt arbejde under omdannelse. Center for Boligsocial Udvikling

Kleinhans R. (2004). Social implications of housing diversification in urban renewal: A review of recent literature. *Journal of Housing and the Built Environment*, 19, 367-390

Kleis B. (2010). Livet i multietniske boligområder. Integration, rummelighed og konflikthåndtering. SBI 2010:55. Statens Byggeforskningsinstitut

Kvorning J. (red.) (2012). Bæredygtige forstæder: 10 anbefalinger fra Forstædernes Tænketaank. Realdania og Naturstyrelsen

L

Lelevrier C. (2013). Social mix neighbourhood policies and social interaction: The experience of newcomers in three new renewal developments in France. *Cities*, 35, 409-416

M

Matthews P. (2012). From area-based initiatives to strategic partnerships: have we lost the meaning of regeneration? *Environment and Planning C: Government and Policy*, volume 30, 147-161

Mazanti B. (2002). Fortællinger fra et sted. Ph.d.-afhandling. Statens Byggeforskningsinstitut

Mechlenborg M. & Stender M. (2022). Holes in the spaces of the welfare state. Media coverage and residents' responses in the so-called hardest ghettos in Denmark. In *Spaces of Welfare* (expected 2022)

Mechlenborg M., Bech-Danielsen C. & Stender M. (2021). Tingbjerg. Baselineundersøgelse 2020. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

N

Norberg-Schulz C. (1995). *Stedskunst*. Gyldendal Norsk Forlag.

Norvik V. & Galster G. (2019). Neighborhood variation in early adult educational outcomes: The case of Norway. *DIE ERDE Journal of the Geographical Society of Berlin* Vol. 150, No. 2

Nygaard E. (1984). *Tag over hovedet*. Arkitektens Forlag

P

Power A. & Mumford K. (1999). *The slow death of great cities? Urban abandonment or urban renaissance*. Joseph Rowntree Foundation

Programbestyrelsen (2006). *Udsatte boligområder i Danmark. Programbestyrelsen gør status*

R

Rhodes J., Tyler P. & Brennan A. (2005). Assessing the Effect of Area Based Initiatives on Local Area Outcomes: Some Thoughts Based on the National Evaluation of the Single Regeneration Budget in England. *Urban Studies*, Vol. 42, No. 11, 1919-1946

Ruby I. & Ruby A. (2007). *Reclaiming Modernism*. I: Gili G. (red.). Drout, Lacaton & Vassal. Plus. Barcelona

S

Skifter Andersen H. (2002). Excluded places. On the interaction between segregation, urban decay and deprived neighbourhoods. *Housing, Theory and Society*, vol. 19, no. 4

Skifter Andersen H. (2002b). Can deprived housing estates be revitalised. *Urban Studies* 39(4), 767-790

Skifter Andersen H. (2003). *Urban sores*. On the interaction between segregation, urban decay and deprived neighbourhoods. Ashgate publishers

Skifter Andersen H. (2005). *Den sociale og etniske udvikling i almene boligafdelinger*. SBI 2005:10. Statens Byggeforskningsinstitut

Skifter Andersen H. (2006). *Etniske minoriteters flytninger og boligvalg*. SBI 2006:02. Statens Byggeforskningsinstitut

Skifter Andersen H. (2006). *Undersøgelse af til- og fraflytningen fra tre multietniske boligområder*. Statens Byggeforskningsinstitut

Skifter Andersen H. (2008). Why do residents want to leave deprived neighbourhoods? The importance of residents' subjective evaluations of their neighbourhood and its reputation. *Journal of Housing and the Built Environment* 23, 79-101

Skifter Andersen H. (2010). Spatial Assimilation in Denmark. Why do Immigrants move to and from Multi-ethnic Neighbourhoods? *Housing Studies* 25(3), 281-300

Skifter Andersen H. (2015). Indvandring, integration og etnisk segregation: udviklingen i indvandrernes bosætning siden 1985. SBI 2015:01. Statens Byggeforskningsinstitut

Skifter Andersen H. (2016). Spatial assimilation? The development in immigrants' residential career with duration of stay in Denmark. *Journal of Housing and the Built Environment* 31(2), 297-320

Skifter Andersen H. (2017). Selective moving behaviour in ethnic neighbourhoods: white flight, white avoidance, ethnic attraction or ethnic retention? *Housing Studies* 32(3), 296-318

Skifter Andersen H. (2019). *Ethnic spatial segregation in European cities*. Routledge

Skifter Andersen H. (2021). *Boligen i samfundet*. BUILD Rapport 2021:10, Aalborg Universitet

Skifter Andersen H., Andersen H.T. & Ærø T. (2000). Social polarisation in a segmented housing market. Segregation in Greater Copenhagen, *Geografisk Tidsskrift* 100(1), 71-83

Skifter Andersen H., Andersson R., Wessel T. & Vilks K. (2016). The impact of housing policies and housing markets on ethnic spatial segregation: comparing the capital cities of four Nordic welfare states. *International Journal of Housing Policy* 16(1), 1-30

Skifter Andersen H. et al. (2009). Evaluering af indsatsen i fem kvarterløftsområder 2002 - 2008. SBI 2009:17. Statens Byggeforskningsinstitut

Skovgaard Nielsen R. (2017). The Potentials of a Strong Social Housing Sector: The Case of Turks and Somalis in the Copenhagen Housing Market. *Housing, Theory and Society* 34(4), 458-476

Skovgaard Nielsen R. & Andersen H.T. (2019). Ethnic school segregation in Copenhagen: A step in the right direction? *Urban Studies* 2019, Vol. 56(15), 3234-3250

Skovgaard Nielsen R. & Blomgren Jepsen M. (2020). På vej mod social mix? Konsekvenser af ufrivillig fraflytning fra udsatte boligområder. *Samfundsoekonomen* 2020(3)

Skovgaard Nielsen R., Larsen J.N., Rudå S. & Egsgaard-Pedersen A. (2021). Strategisk styring og udvikling i de boligsociale indsatser: Evaluering af Landsbyggefondens boligsociale indsatser finansieret af 2015-2018-midlerne. Institut for Byggeri, By og Miljø (BUILD), Aalborg Universitet

Stender M. & Bech-Danielsen C. (2019). Bridging Social Gaps. Transforming Disadvantaged Areas by Linking Them to the City. *Nordic Journal of Architectural Research* 31(1), 31-55

Stender M. (2018). Efter vi er blevet en ghetto. Dystopisk stedsbranding i udsatte boligområder. *Tidsskriftet Antropologi* nr. 78, 15-31

Stender M., Bech-Danielsen C. & Mechlenborg M. (2021). *Finlandsparken*. Baselineundersøgelse 2020. BUILD Rapport; Nr. 29. Aalborg Universitetsforlag

Stender M., Bech-Danielsen C. & Mechlenborg M. (2022). *Mjølnerparken*. Baselineundersøgelse 2020. Aalborg Universitetsforlag

Sykes B. & Musterd S. (2011). Examining Neighbourhood and School Effects Simultaneously: What Does the Dutch Evidence Show? *Urban Studies* 48(7), 1307-1331

T

Tietjen A. (2010). Forstadens bygningskultur 1945-1989. Dansk Bygningsarv

Tunstall R. & Coulter A. (2006). Twenty-five years on twenty estates. Turning the tide? Joseph Rowntree Foundation, The Policy Press

V

Vacher M. (2007). Hjem kære hjem. Din bolig dit valg – da lejerne blev herre i eget hus. Boligkontoret Danmark

van Bergeijk E., Bolt G. & van Kempen R. (2008). Social Cohesion in Deprived Neighbourhoods in the Netherlands: the Effect of the Use of Neighbourhood Facilities. Housing Studies Association conference, York, 2-4 April 2008

Verhage R. (2005). Renewing urban renewal in France, the UK and the Netherlands. *Journal of Housing and the Built Environment* 20, 215-227

W

Wassenberg F. (2011). Demolition in the Bijlmermeer: Lessons from transforming a large housing estate. *Building Research & Information*, 39, 363-379

Wassenberg F. (2013). Large housing estates: Ideas, rise, fall and recovery. Delft University Press

Z

Zwiers M., van Ham M. & Kleinhans R. (2018). The effects of physical restructuring on the socioeconomic status of neighbourhoods: Selective migration and upgrading. *Urban Studies* Vol. 56(8), 1647-1663